

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Кафедра комп'ютерних систем та технологій

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____” _____ 30.08. 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВЛ03 НЕЧІТКІ СИСТЕМИ

Рівень вищої освіти: *Перший (бакалаврський)*

Галузь знань: *12 Інформаційні технології*

Спеціальність: *123 «Комп'ютерна інженерія»*

Освітня кваліфікація: *бакалавр з комп'ютерної інженерії*

ОНУ
Одеса
2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Нечіткі системи». – Одеса: 2024.

Розробники:

Михайленко Владислав Сергійович, д.т.н., проф. кафедри комп'ютерних систем та технологій.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри комп'ютерних систем та технологій

Протокол № 1 від «29» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Юрій ГУНЧЕНКО)

Погоджено із гарантом ОНП

(підпис)

(Людмила ВОЛОЩУК)

Схвалено Навчально-методичною комісією (НМК) факультету математики, фізики та інформаційних технологій

Протокол № 1 від « 30 » серпня 2024 р.

Голова НМК _____

(підпис)

(Лариса МАРТИНОВИЧ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри комп'ютерних систем та технологій

Протокол № ____ від « ____ » _____ 20 __ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(_____)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри комп'ютерних систем та технологій

Протокол № ____ від « ____ » _____ 20 __ р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(_____)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2	Галузь знань 12 Інформаційні технології Спеціальність 123 «Комп’ютерна інженерія» Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)	вибіркова	
		Рік підготовки:	
		3-й	4-й
		Семестр	
		6-й	8-й
		Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		непередбачено	
		Лабораторні	
		16 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
		у т.ч. ІНДЗ -	
Форма підсумкового контролю: Іспит			

* – за наявності

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета. Метою дисципліни є вивчення нечітких моделей та алгоритмів які застосовані у інформаційних технологіях.

Завдання:

Дисципліна пов'язана з теоретичною та практичною складовою сучасних нечітких систем а саме: нечітких експертних систем та нечітких систем управління. Надання студентам базових знань щодо сучасних методів нечіткого висновку, характеристик і функціональних можливостей нечітких експертних систем, програмних рішень нечіткого моделювання у інформаційних технологіях.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей:**

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності в комп'ютерній галузі або навчання, що передбачає застосування теорій та методів комп'ютерної інженерії і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальних:

Z1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

Z2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Спеціальних:

P7. Здатність використовувати та впроваджувати нові технології, включаючи технології розумних, мобільних, зелених і безпечних обчислень, брати участь в модернізації та реконструкції комп'ютерних систем та мереж, різноманітних вбудованих і розподілених додатків, зокрема з метою підвищення їх ефективності.

P12. Здатність ідентифікувати, класифікувати та описувати роботу програмно-технічних засобів, комп'ютерних та кіберфізичних систем, мереж та їхніх компонентів шляхом використання аналітичних методів і методів моделювання;

P14. Здатність проектувати системи та їхні компоненти з урахуванням усіх аспектів їх життєвого циклу та поставленої задачі, включаючи створення, налаштування, експлуатацію, технічне обслуговування та утилізацію.

Програмні результати навчання

N2. Мати навички проведення експериментів, збирання даних та моделювання в комп'ютерних системах.

N3. Знати новітні технології в галузі комп'ютерної інженерії.

N6. Вміти застосовувати знання для ідентифікації, формулювання і розв'язування технічних задач спеціальності, використовуючи методи, що є найбільш придатними для досягнення поставлених цілей.

N7. Вміти розв'язувати задачі аналізу та синтезу засобів, характерних для спеціальності.

NM4 Розробляти та застосовувати моделі представлення знань, стратегії логічного виведення, технологій інженерії знань, технологій і інструментальних засобів побудови інтелектуальних систем і систем штучного інтелекту

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати*:

- нечіткі множини та функції належності;
- операції над нечіткими множинами;
- методи розробки функції належності;
- основні методи нечіткого моделювання та алгоритми І. Мамдані та Тагакі – Сугено;
- основні етапи розробки систем нечітких продукції;
- етапи створення нечітких експертних систем в програмному середовищі FuzzyTECH (демо) та ін.

Також передбачено отримання студентами базових знань в області нечіткого моделювання, придбання умінь і навичок математичного опису нечітких логічних операцій.

вміти:

- систематизувати інформацію о галузі застосування нечітких систем;
- розробляти нечіткі моделі;

- використовувати композицію бінарних нечітких відносин;
- Розроблять нечіткі мережі Петрі
- розроблять нечіткі експертні системи у програмному продукті FuzzyTECH ;
- розроблять програму управління нечітким контролером в системах управління клімат – контролю приміщення.

3. Зміст навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. НЕЧІТКІ МНОЖИНИ ТА НЕЧІТКА ЛОГІКА

Тема 1. Історія та основи теорії нечітких множин

Історія розвитку теорії нечітких множин (Л. Заде). Галузі застосування нечітких технологій. Експертний аналіз даних. Нечіткі множини, функції належності. Лінгвістичні змінні та терми.

Тема 2. Основи нечіткої логіки та операції над нечіткими множинами

Операції над нечіткими множинами. Нечітка кон'юнкція, диз'юнкція та заперечення. Нечітка імплікація.

Тема 3. Нечіткі відношення та їх властивості

Засоби подання нечітких відношень. T-норми та S-норми: властивості, приклади застосування. Декартовий добуток нечітких відношень.

Тема 4. Операції нечіткої композиції

Композиція нечітких відношень. Композиція нечіткої множини та нечіткого відношення. Правила нечіткої імплікації та їх застосування.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. НЕЧІТКІ ЕКСПЕРТНІ СИСТЕМИ

Тема 5. Система нечіткого логічного виведення

Система нечіткого логічного виведення з багатьма вхідними змінними. Формування бази правил. Методи фазифікації.

Тема 6. Алгоритми нечіткого висновку

Алгоритми Мамдані та Цукамото. Методи агрегування та дефазифікації (центр ваги, центр площі, модальне значення).

Тема 7. Нечіткі експертні системи та їх застосування

Алгоритми Ларсена і Сугено. Приклади розробки нечітких експертних систем: Діагностика несправності вузлів автомобіля. Кредитування покупця.

Тема 8. Нечіткі моделі в задачах управління та контролери

Нечітка модель управління, приклад з кондиціонером повітря. Нечіткий контролер: принципи роботи та особливості.

Тема 9. Програмні засоби та нечіткі мережі Петрі

Програмні засоби для розробки нечітких систем (MatLab, FuzzyTECH). Нечіткі мережі Петрі: властивості та застосування. Приклади використання в системах діагностики технічних агрегатів.

4. Структура навчальної дисципліни

НЕЧІТКІ СИСТЕМИ

Назви тем	Кількість годин									
	Очна (денна) форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	ср		л	п/с	лаб	ср
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. НЕЧІТКІ МНОЖИНИ ТА НЕЧІТКА ЛОГІКА										
Тема 1. Історія та основи теорії нечітких множин	10	2			8	10				10
Тема 2. Основи нечіткої логіки та операції над нечіткими множинами	10	2		2	6	10	1			9
Тема 3. Нечіткі відношення та їх властивості	10	2		2	6	10	1		2	7
Тема 4. Операції нечіткої композиції	10	2		2	6	10				10
Разом за змістовим модулем 1	40	8		6	26	40	2		2	36
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. НЕЧІТКІ ЕКСПЕРТНІ СИСТЕМИ										
Тема 5. Система нечіткого логічного виведення	10	2		2	6	10	1			9
Тема 6. Алгоритми нечіткого висновку	10	2		2	6	10	1		2	7
Тема 7. Нечіткі експертні системи та їх застосування	10	2		2	6	10	1			9
Тема 8. Нечіткі моделі в задачах управління та контролери	10	2		2	6	10	1		2	7
Тема 9. Програмні засоби та нечіткі мережі Петрі	10	2		2	6	10				10
Разом за змістовим модулем 2	50	10		10	30	50	4		4	42
Всього годин	90	18		16	56	90	6		6	78

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

6. Теми практичних занять

Практичні заняття не передбачені.

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Зона температурного комфорту людини у системі клімат-контролю.	2	
2	Прямий та зворотний методи виведення висновків у системах нечітких продукції.	2	2
3	Система нечітких продукції для діагностики несправності автомобіля.	2	
4	Створення проекту в програмі FuzzyTECH	2	
5	Створення нечіткої системи кредитування покупця у програмі FuzzyTECH	2	2
6	Розробка експертної системи для визначення розміру чайових у ресторані.	2	
7	Розробка нечіткої експертної системи оцінки рівня зарплати кандидату на посаду.	2	2
8	Розробка мережі Петрі для системи діагностики	2	
Разом		16	6

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин	
		денна	заочна
1	2		
1	Галузі застосування нечітких технологій. Експертний аналіз даних. Ознайомиться з сучасною тенденцією розвитку інтелектуальних технологій.	8	10
2	Методологія нечіткого моделювання. Проаналізувати стахостичну та лінгвістичну невизначеність.	6	9

3	Основні типи функції належності. Вивчити методику застосування Z, S, П – функції належності.	3	7
4	Нечіткі відношення. Ознайомиться з операціями над нечіткими відношеннями. Розв'язати композицію нечітких відношень	3	10
5	Нечіткі і лінгвістичні змінні. Проаналізувати операції над нечіткими числами і інтервалами .	6	9
6	Базова архітектура систем нечіткого висновку. Ознайомиться з правилами нечітких продукції.	6	7
7	Методи дефазифікації. Проаналізувати методи модального значення. Розв'язати приклад з використанням методів.	6	5
8	Приклади застосування експертних нечітких систем для задач управління. Ознайомиться з нечітким моделюванням систем управління кліматом у будинку.	6	4
9	Програми для нечіткого управління. Проаналізувати основні етапи языка програмування FCL.	6	7
10	Нечіткі мережі Петрі. Класифікація нечітких мереж Петрі	6	10
	Разом	56	78

Критерії оцінювання виконання самостійної роботи:

1. Структура – короткі повідомлення оформлюються на папері (2-3 сторінки) або у вигляді короткої презентації із використанням застосунків для створення презентацій. Друкований текст – 14 кегль, інтервал 1,5, Times New Roman. Вимогою до презентації є яскравість, інформативність, презентабельність (5-7 слайдів для короткого повідомлення). Усі матеріали мають супроводжуватись переліком використаних інформаційних джерел.

2. Критерії для оцінювання: – своєчасність виконання; – добросовісність та коректність у представленні текстів, презентацій та посилань (у разі доведеного плагіату бали за роботу анулюються); – повнота, грамотність і коректність розкриття основних положень; – творчий підхід до постановки і реалізації завдання; – відповідність формальним критеріям (структура, послідовність,

логічність, мовна грамотність, якість оформлення тощо). – вміння застосовувати теоретичні знання для рішення практичних завдань.

9. Методи навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: а) за джерелом інформації – словесні (пояснення, розповідь, бесіда), наочні (спостереження, демонстрація), практичні (моделювання). б) за логікою передачі і сприймання навчальної інформації (індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні); в) за ступенем самостійності мислення (репродуктивні, пошукові, дослідницькі); г) за ступенем керування навчальною діяльністю (під керівництвом викладача, самостійна робота студентів).

2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: навчальні дискусії, створення ситуації пізнавальної новизни, інтерактивні вправи та завдання. Форми організації: лекція (традиційна, бінарна («у двох»)), проблемна, лекція-диспут) із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій (презентації), практичні заняття із розробки та апробації інформаційних технологій викладання дисципліни за фахом, самостійна робота. Методи навчання: лекція, навчальна дискусія, бесіда, інструктаж, мікрОВикладання, інтерактивні, проблемно-пошукові методи, навчальне проектування, підготовка проекту та його захист, розв'язання ситуаційних задач, створення ситуації пізнавальної новизни, евристична бесіда, демонстрація, ілюстрація, підготовка доповідей і презентацій, написання есе, виступи з доповідями, розв'язання педагогічних ситуацій, самостійна робота з іншомовними науковими та науково-методичними джерелами, з нормативними документами.

10. Форми контролю та методи оцінювання

Поточний та підсумковий контроль здійснюється в результаті оцінювання виконання самостійної роботи здобувачів, виконання практичних вправ та захисту індивідуального завдання.

Поточний контроль: опитування, написання міні-доповідей, виступи з презентаціями, виконання практичних вправ; розв'язання ситуаційних задач, тестові завдання. Форми оцінювання: усне опитування, перевірка розв'язку ситуаційних задач, тестування, оцінювання активності студента у процесі занять, (внесення пропозицій, оригінальних рішень, уточнень, доповнень), оцінювання виступів та презентацій, оцінювання виконання завдань самостійної роботи, оцінювання змісту індивідуального завдання та його захисту, оцінювання аналізу і самоаналізу завдань.

11. Питання для поточного та періодичного контролю

1. Поняття «Нечітка множина». Функції належності.
2. Розвиток нечітких технологій та галузі застосування.
3. Історія розвитку нечіткої логіки. Сучасні програмні засоби розробки нечітких систем.
4. Способи подання нечітких множин. Діаграми Л.Заде.
5. Рівність нечітких множин.
6. Алгоритм І. Мамдані.
7. Алгоритм Тагакі - Сугено.
8. Операції на нечітких множинах.
9. Декартовий добуток нечітких множин.
10. Нечіткі відношення.
11. Принципи розробки нечітких продукцій.
12. Методи агрегування та дефазифікації.
13. Правило узагальненого нечіткого виведення.
14. Нечіткі системи логічного виведення.
15. Методи розробки нечітких баз знань та експертних систем.
16. Методи дефазифікації.
17. Нечіткі системи управління. Нечіткий контролер.
18. Нечіткі системи діагностики. Нечіткі рівняння.
19. Нечіткі мережі Петрі. Властивості мереж Петрі
20. Застосування мереж Петрі для розробки правил нечітких продукцій

12. Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточний та періодичний контроль								Іспит	Сума балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
5	5	5	3	3	3	3	3	30	100
Контрольна робота за змістовим модулем -20			Контрольна робота за змістовим модулем -20						

T1...T9 – теми.

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Види навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість завдань	Сумарна кількість балів
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. НЕЧІТКІ МНОЖИНИ ТА НЕЧІТКА ЛОГІКА			
Виконання і захист лабораторних робіт	1	3	0-3
Поточне опитування	1	4	0-4
Завдання самостійної роботи	2	4	0-8
Контрольна робота за змістовим модулем			0-20
Усього за змістовим модулем 1			0-35
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. НЕЧІТКІ ЕКСПЕРТНІ СИСТЕМИ			
Виконання і захист лабораторних робіт	1	5	0-5
Поточне опитування	1	4	0-4
Завдання самостійної роботи	2	3	0-6
Контрольна робота за змістовим модулем			0-20
Усього за змістовим модулем 2			0-35
Іспит			0-30
Підсумкова сума балів			100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

При оцінюванні в балах рівня засвоєння матеріалу використовуються загальні критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти:

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	Здобувач освіти	
90-100/ зараховано	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

75-89 / зараховано	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.	правильно вирішив більшість практичних завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання
60-74 /зараховано	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину практичних завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
35-59 / не зараховано з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки складно; під час відповіді допускаються суттєві помилки.	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі практичні завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
0-34/ не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

Примітка: максимальна кількість балів за кожною темою вказана в п.12. Форма підсумкового контролю – залік, виставляється за кількістю балів, набраних в семестрі (згідно зі шкалою оцінювання з п. 12).

13. Навчально-методичне забезпечення

Робоча програма навчальної дисципліни; силабус; навчально-методичні матеріали для лекцій, конспект (тексти, схеми) лекцій; мультимедійні презентації; плани практичних занять; методичні вказівки (рекомендації) щодо самостійного вивчення дисципліни.

1. Михайленко В.С., Гунченко Ю.О., Мартинович Л.Я. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з дисципліни «Нечітке моделювання в інформаційних технологіях» для студентів спеціальності 123 «Комп'ютерна інженерія»: ОНУ., 2022 р – 62 с.

14. Рекомендована література **Основна**

1. Баклан І.В. Експертні системи. Навчальний посібник / І.В. Баклан. – К.: НАУ, 2012. – 132 с. – Режим доступу:
2. Гірінова Л.В. Інформаційні системи та технології. Частина 1. Технічне та програмне забезпечення інформаційних технологій та систем: навч. посібник / Л.В. Гірінова, І.Г. Сибірякова. – Харків: Monograf, 2016. – 121 с.
3. Грицунов О.В. Інформаційні системи та технології: навч. посіб. / О.В. Грицунов. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 222 с.
4. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посіб. / укл. Д.В. Лубко, С.В. Шаров. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. – 264 с.
5. Шаров С.В. Інтелектуальні інформаційні системи: навч. посіб. / С.В. Шаров, Д.В. Лубко, В.В. Осадчий. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – 144 с.

Додаткова

6. Zadeh L. A. Fuzzy sets / L. A. Zadeh // Information and Control. – 1965, №8. – P. 338-353
7. Sugeno M. On stability of fuzzy systems expressed by fuzzy rules with singleton consequents / M. Sugeno // IEEE Trans. Fuzzy Systems. – 1997. – № 7. – P. 201-224.
8. Mamdani E. H. Application of fuzzy algorithms for control of simple dynamic plant / E. H. Mamdani // Proc. Inst. Elect. Eng. Contr. Sci., vol. 121, 1974. – P. 1585-1588.
9. Михайленко В.С. Порівняльний аналіз методів аналізу ієрархій та нечіткої логіки в системі підтримки прийняття рішень [Текст]/В.С. Михайленко//

Інформаційні інтелектуальні системи: матеріали XV Міжнарод. наук. -техн. конф. - Харків, ХПІ, 2011. - С. 297 - 298.

10. Михайленко В.С. Використання інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень на автоматизації процесів управління судном [Текст] / В.С. Михайленко// Сучасні інформаційні та інноваційні технології на транспорті MINTT-2011: матеріали III Міжнарод. наук. -Практ. конф. Том. 1. - Херсон: ХДМА, 2011. - С. 32 - 33.

11. Михайленко В.С. Методи дефазифікації в алгоритмах нечіткого виведення [Текст]/В.С. Михайленко // Інформатика, інформаційні системи та технології: матеріали VIII Регіональ. конф. молоді вчені. - Одеса: ОНУ, 2011. - С. 34 - 35.

12. Побудова предикативної моделі прогнозування злочинності на основі методу подібних траєкторій в системі SAS / Р. Щука, С. Іванов, О. Терентьєв, В. Орешко, Я. Яворський, А. Кузенко // Системний аналіз та інформаційні технології : матеріали 19-ї Міжнародної науково-технічної конференції SAIT 2017, м. Київ, 30 травня – 2 червня 2017 р. – Київ, 2016. – С. 335-336. – Бібліогр.: 6 назв.

13. Bidyuk, P. Dynamic processes forecasting and risk estimation under uncertainty using decision support systems [presentation] / P. Bidyuk, O. Terentiev, T. Prosyankina-Zharova // 2017 IEEE First Ukraine Conference on Electrical and Computer Engineering (UKRCON), 29 May-2 June 2017, Kyiv, Ukraine, Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. – Kyiv, 2017. – 27 с.

14. Davis G. Management Information Systems: Conceptual Foundations, Structure, and Development. – New York: McGraw-Hill, 1974.

15. Edwards J.S. Expert Systems in Management and Administration – Are they really different from Decision Support Systems? // European Journal of Operational Research, 1992. – Vol. 61. – pp. 114–121.

16. Power D.J. A Brief History of Decision Support Systems. DSSResources.COM, World Wide Web, <http://DSSResources.COM/history/dsshhistory.html>, version 2.8, May 31, 2003.

17. Turban, E. Decision support and expert systems: management support systems. - Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1995.

18. Wang, Lipo; Fu, Xiuju (2005). Data mining with computational intelligence. Berlin: Heidelberg : Springer. с. 6. ISBN 3-540-24522-7.

14. Електронні інформаційні ресурси

1. https://www.youtube.com/watch?v=_0nZuG4sTw
2. https://www.youtube.com/watch?v=rln_kZbYaWc